

ISSN 2221-8432

АЗЯРБАЙЪАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТЯЩСИЛ НАЗИРЛИЙИ
БАКЫ СЛАВЙАН УНИВЕРСИТЕТИ

**ЩУМАНИТАР ЕЛМЛЯРИН
ЮЙРЯНИЛМЯСИНИН
АКТУАЛ ПРОБЛЕМЛЯРИ**

Али мяктяблярасы елми мягаляяр мяъмюяси

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ИЗУЧЕНИЯ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

Межвузовский сборник научных статей

**THE ACTUAL PROBLEMS
OF STUDY OF HUMANITIES**

Interuniversity collection of scientific articles

№2

2015

Мяъмюя 1997-ъи илдян няшр олунур.

Илдя 4 нюмря чыхыр.

Редаксийанын цвананы:

Бак1 шящ., Рәsul Rza кцч., 125

Tel.: 596 21 44; 4970625

Факс: 5962144

e-mail: mutarjim@mail.ru

www.mutercim.az

Бакы – 2015

Шуманитар елмлярин юйрянилмясинин актуал проблемляри
Рцблцк елми няир

Редаксийа шейяти:

Дилчилик

филол. е. д., проф. **А.М.Мяммядли**
филол. е. д., проф. **А.Я.Щясянов**
филол. е. д., проф. **Т.Щ.Шцкцрбййли**
филол. е. д., проф. **Т.Щ.Мяммядова**
филол. е. д., проф. **Ф.Й.Вейсялли**
филол. е. д., проф. **Д.Н.Йунусов**
филол. е. н., дос. **Н.Ш.Мяммядов**
филол. е. н., дос. **Е.Я.Шцкцрлц**

Ядябийятшснаслыг

филол. е. д., проф. **А.А.Щаъыйев**
филол. е. д., проф. **М.Г.Гоъайев**
филол. е. д., проф. **Ш.Н.Хялилли**
филол. е. д., проф. **Р.М.Гейбуллаева**
филол. е. д., проф. **Н.Т.Мяммядов**
филол. е. н., дос. **И.М.Ъарчыева**
филол. е. н., дос. **Р.К.Рясулов**
филол. f. d., дос. **Ә.С.Ағамірзәев**

Педагогика

пед. е. д., проф. **А.Н.Аббасов**
пед. е. д., проф. **О.М.Ряъябов**
пед. е. д. **К.А.Мяммядов**
пед. е. д. **И.Щ.Ъябрайылов**
пед. е. д. **Ф.Н.Ибрацимов**
пед. е. н., дос. **О.Я.Сямядов**
пед. е. н., дос. **Й.К.Алхасов**
пед. е. н., дос. **А.Э.Мяммядов**

Иътимаи елмляр

фялсәфя. е.д., проф. **М.А.Ялийев**
фялсәфя. е.д., проф. **Ъ.Р.Мяммядов**
тарих е.д., проф. **Ф.Ф.Ибрацимли**
тарих е.д., проф. **М.İ.Әтгаһов**
психол. е.д., проф. **И.М.Новрузлу**
тарих е.н., дос **А.Я.Ряъябли**

Бурахылыша мясул. филол.е.д., проф. Т.Щ.Ъяфяров

Шуманитар елмлярин юйрянилмясинин актуал проблемляри. Али мяктяблярара-
сы елми мягаляляр мяъмуяси. № 2/2015. – Бакы: Мцтяръим, 2015.– 372 s.

*Məctua Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası
tərəfindən Dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlərin
siyahısına daxil edilmişdir.*

*Сборник включен в Перечень рекомендуемых научных журналов, в которых должны быть
опубликованы основные научные результаты диссертаций Высшей аттестационной
комиссией при Президенте Азербайджанской Республики.*

© Мягаля мцялифляри, 2015

© “Шуманитар елмлярин юйрянилмясинин
актуал проблемляри” мяъмуяси редаксийасы, 2015

M.ÖZEL
E-mail: mozel38@gmail.com

Ə.ALLAHVERDİYEV

Niğde Üniversitesi
(Niğde Üniversitesi Merkez Kampüsü Bor Yolu 7. Km., Niğde)

AZƏRBAYCAN YERLİ İDARƏETMƏ SİSTEMİNİN KONSTITUSİYONAL TƏMƏLLƏRİ VƏ MÖVCUD SİSTEMİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏ ŞƏRTLƏRİ

Açar sözlər: Sovetlər, Azərbaycan, yerli özünüidarəetmə, mərkəziyyətçi, bələdiyyə, icraetmə, inkişaf, Konstitusiyaya

Ключевые слова: Советский, Азербайджан, местное самоуправление, централизованность, муниципальная система, исполнение, развитие, Конституция

Key words: Soviet, Azerbaijan, local self, centralized, municipal, executive, development, Constitution

Giriş

Azərbaycan, 1980-ci illərin sonunda Şərqlərin blokunun dağılmağa başlamasıyla yenidən tarix səhnəsinə çıxan Azərbaycan türklərinin ölkəsi olaraq 1991-ci ildə elan etdiyi Müstəqillik Bəyannaməsi ilə müstəqil bir dövlət olaraq ortaya çıxmış, dərhal bu tarixdən etibarən hazırlıqlarına başlanılan və 12 Noyabr 1995-ci ildə referendum yolu ilə qəbul edilən Konstitusiyaya görə formalaşmış, olduqca gənc bir respublikadır.

Sovetlərin sərhədsiz mərkəziyyətçi rəhbərlik sistemi (23) altında on illər boyunca qalmaq məcburiyyətində olmuş Azərbaycanda, yeni dövlətə xas ictimai quruluş və sistemin hələ formalaşma mərhələsində olduğu görülməkdədir.

Bu iş, Azərbaycan yerli özünüidarəetmə sisteminin mövcud vəziyyətinə baxmaq, sistemin problemləri sahələrini təyin etmək və daha yaxşı bir yerli özünüidarəetmə sisteminin inkişafı ilə bağlı qarşıya məqsəd qoyulmalıdır.

1. Azərbaycanın tarixi inkişafının yerli özünüidarəetməyə təsiri

Bir ölkənin siyasi quruluşu və siyasi quruluşunu formalaşdıran siyasi ideologiyası ilə siyasi quruluşa hakim olan zehniyyət necədirsə, o ölkənin ictimai rəhbərliyi və bu çərçivədə yerli idarəetmə quruluşu da buna görə bir forma almaqdadır. Yerli idarəetmə forması yaratmaq bir tərəfdən tükənən qaynaqların dəyər səviyyəsində istifadə edilə bilməsinə istiqamətli iqtisadi səbəblərdən qaynaqlanarkən, digər tərəfdən milliyətçi demokratiyaların təməlinə yatan yerli azadlıqların təmin edilməsi üzərindən siyasal şərtlərin yerinə yetirilməsi mümkün olmuşdur ki, yerli rəhbərliklərin varlıq səbəbini qısaca bu iki nöqtədə axtarmaq lazımdır (15). Bu halda Azərbaycan məzmununda iqtisadi və siyasi quruluşun, yerli özünüidarəetmə üçün nəzərdə tutulan varlıq səbəblərini mövcud halıyla nə səviyyədə qarşılaya və nə istiqamətdə dəyişikliklərə getməsi lazım olduğunu ortaya qoya bilməsi, mövcud quruluşu qısaca qiymətləndirməkdən keçir.

Azərbaycanda rəhbərliyin tarixi inkişafına baxıldığında, bu torpaqlar üzərindəki suveren güclərin, siyasi-inzibati istəkləri təyin edici olduğu görülməkdədir. Aşağıda görülməyi üzrə, Azərbaycan tarixinə baxıldığında, mərkəz/yerli xüsusiyyətli strukturlar ortaya çıxmışsa da (xanlıqlar kimi), əsasda bu strukturların, bu coğrafiyada yaşayan cəmiyyətin sosial-iqtisadi dinamikası çıxardığı bir inkişaf olmadığı, yuxarıda da ifadə edildiyi üzrə, o dövrün mərkəzi idarəsi tərəfindən yaradılmış strukturlar olduğu görülməkdədir. Bu səbəblə də, idarənin dəyişməsiylə, bu növdən strukturların da dəyişdiyi deyilə bilər. Halbuki Qərb tarixinə baxıldığında, o cəmiyyətlərdəki sosial-iqtisadi inkişafın yaratdığı ictimai siniflərin, rəhbərliyə bağlı təbəələrinin, yerli səviyyədə muxtar idarəetmə strukturların doğulmasına gətirib çıxardığı görülməkdədir.

Azərbaycan yerli idarələr üçün inzibati və siyasi tarix, 18-ci əsrin ilk rübündən başlayıb. Çünki bu tarixlərdən etibarən, Azərbaycanda ayrı bir siyasi quruluşa doğru dəyişimin başladığı deyilə bilər. Belə ki, Əfşarların güclü şahı Nadir Şah 1739-cı ildə öldürülmüş və imperiya bir qarışıqlıq və anarxiya dövrünə girmişdir. Beləcə Azərbaycan üzərindəki mərkəzi dövlət hakimiyyətinin son tapması ilə Azərbaycan bölgəsində yaradılan rəhbərlik quruluşu müstəqil xanlıqlar halına çevrilmişdir. Bu formada ortaya çıxan xanlıqlar, şimalda Qarabağ, Şəki, Gəncə, Bakı, Dərbənd, Quba, Naxçıvan, Talış və İrəvan, cənubda isə Təbriz, Urmi, Ərdəbil, Xoy, Maku və Qaradağ şəklində sıralana bilər (1).

Bu xanlıqların bir inzibati quruluş və ictimai xüsusiyyət daşdığı deyilə bilməz. Bunların çoxu, öz içlərində 'mahal' deyilən bölgələrə ayrılmış olub, buralarda eyni soya bağlı birliklərin yaşamaqda olduğu görülməkdədir ki, bu vəziyyət, o xanlıqlarda soy və tayfanın əhəmiyyətinin sürdüyü gerçəyini əks etdirməkdədir. Xanlıqların ortaya çıxdığı bu dövrdə, "sultanlıqlar" şəklində daha kiçik yerli strukturlar da ortaya çıxmış olmaqla birlikdə, bunların hakimiyyəti ümumiyyətlə xanlıqlara bağlanmaq surətiylə son tapmışdır. Şimali Azərbaycanda Quba kimi bəzi xanlıqların güclənərək önə çıxması millətləşmə istiqamətində əhəmiyyətli bir inkişaf olaraq dəyərləndirə bilsək də, Quba xanı Fətəli xanın Azərbaycana birləşdirmə • Azərbaycan xalqı inşası- səyləri, daha sonra rusların işğalı ilə uğursuzluğa düşər olmuşdur (20).

Rusiya, bu coğrafiyada hakimiyyətini itirməmək üçün xanlıqların öz özlərini idarə etməsi formasındakı bir inkişafa isti baxmamış, mənfəətinə uyğun şəkildə mövcud strukturlara çevirmişdir. Digər bir ifadəylə, Rusiya, yerli xanlıqlara toxunmamış onların yerli xalq üzərindəki təsirlərindən faydalanmağa çalışmış və hətta onların idarə mexanizmlərini və məmur sinifini Rusiyaya maliyyə qənaəti təmin edəcək şəkildə istifadə etmişdir. Bununla birlikdə daha sonrakı dövrlərdə, Rusiya buradakı xanlıq rejimini tamamilə ortadan qaldıraraq (20), "Naçalnik" deyilən, hərbi komandirlər tərəfindən idarə və aralarında Bakı, Dərbənd, Qarabağın olduğu yeddi Rus vilayəti (oblast) qurmuşdur. Beləcə xanlıqların yerini bu yeni strukturlar almışdır. Bu Naçalniklərin xüsusiyyəti, "Mahal" şəklindəki daxili idarəetməyə sahib olmasıdır ki, bu Mahal, əvvəlki bəzi xanlıqlarda da vardı-, şəriət məhkəmələr varlıqlarını davam etdirirdilər və Əski Azərbaycanda, rəhbərlik və hüquq dili olaraq qalmağa davam edirdi. Ancaq bu inzibati sistem daha sonra yenə dəyişdirilmiş və vilayətlər (oblast) uezdlər (qəza) halına gətirilmişdir.

Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı (SSRİ) dövründə isə, Çar Rusiyası dönəmindəki zemstvo olaraq adlandırılan "yerli idarəetmə" sistemi dəyişdirilmiş və

yerli Sovetlər (məclislər) metodu gətirilmişdir. Buna görə, kənd məclislərində xalq seçir, bunların nümayəndələri ikinci addım olan şəhər (volost) məclislərində, bu məclislər də mahal (uyezd) məclislərini seçir; rayonu məclis nümayəndələri ilə şəhər məclis nümayəndələri də birlikdə bölgə (quberniya) məclislərinə meydana gətirirdi (3, s.13). Bu quruluş, SSRİ-nin 1980-ci illərin sonuna doğru dağılmağa başladığı və 1991-ci ildə Azərbaycanın müstəqilliyini elan etdiyi dövrə qədər varlığını sürdürmüşdür. İndiki halda Azərbaycanda müasir yerli özünüidarəetmənin tarixinin o qədər köhnə olmadığı görülməkdədir. Bu ölkədə yerli özünüidarəçiliyin inkişaf tarixi, üç mərhələdə araşdırıla bilər: Çar Rusiyası dövrü, SSRİ dövrü və müstəqillik sonrası Azərbaycanda yerli rəhbərliklər (3, s.112). Ancaq, yerli idarəetmə deyildiyində müasir dövlətlərin ictimai idarəetmə strukturları içində olan və mərkəzi idarədən ayrı və ona qarşı muxtar mövqedə olan ictimai idarəetmə vahidləri başa düşülür. Bu səbəblə, bu ölkədə yerli rəhbərliklərin ancaq 1991-ci ildəki müstəqilliyindən sonra özünü göstərməyə başladığı deyilə bilər.

2. Azərbaycan Respublikasında dövlət idarəçiliyi

2.1. Konstitusional Quruluş

Müstəqilliyini 1991-ci ildə elan edən Azərbaycanda, müasir bir dövlətin ən təməl gərəklərindən biri olan və dövlətin əsas inkişaf və bu təşkilatlanmanın fəlsəfəsini ortaya qoyan konstitusiyanın hazırlanmasına eyni il başlanmış, ancaq ölkənin içində olduğu müharibə mühiti və bunun gətirdiyi siyasi qeyri-sabitlik səbəbiylə, konstitusiyanın tamamlanması ancaq 1995 -ci ildə edilən referendumla mümkün olmuşdur. Təməl fəlsəfəsini 1991-ci ildə elan edilən "Müstəqillik Bəyannaməsi"ndən alan konstitusiya, SSRİ-nin sərhədsiz mərkəziyyətçi rəhbərlik sistemində qarşı dövlət iqtidar gücünü, günümüzdə müasir dövlətlərində olduğu kimi, qanunvericilik, icra və məhkəmə strukturlarına bölmüşdür. Ayrıca konstitusiyada insan hüquq və azadlıqlarına geniş yer verilmiş olması (23) da əhəmiyyətli bir məqam olaraq görülməlidir.

Konstitusiyanın "Ümumi qaydalar" başlıqlı ilk hissənin birinci fəslə "Xalq Suverenliyi" adını daşımaqdadır və ilk maddəsində də (1 / I. Maddəsi) "Azərbaycan Respublikasında suverenliyin yeganə mənbəyi Azərbaycan xalqıdır" deyilərək dövlətin bir respublika olduğu ortaya qoyulmuş olmaqdadır. Digər tərəfdən, demokratik respublika vurğusu, "Ümumi qaydalar" hissəsinin ikinci yolu ilə "Dövlətin əsasları" başlığı altında (7 / I.maddə) "Azərbaycan dövləti demokratik, hüquqi, dünyəvi (dünyəvi) və unitar respublikadır" şəklində də təsdiq edilir (4, s.50).

Konstitusiyada ən təməl insan haqqlarından biri və bazar iqtisadiyyatının ən əsas faktorlardan biri olaraq qəbul edilə biləcək bir mövzu olan mülkiyyət hüququ, Sovet rejimindəki kimi tamamilə dövlətə məxsus olmaqdan çıxmış və konstitusiyanın 13 / II maddəsində "Mülkiyyət, dövlət mülkiyyəti, xüsusi mülkiyyət və bələdiyyə mülkiyyəti şəklində ola bilər" formasında göstərilmişdir. Konstitusiyada mülkiyyət formalarının bu şəkildə ayrılması, digər bir çox müasir dövlətlərdə görülən, "yerli idarəetmə orqanlarının / bələdiyyələrin dövlət-xarici güclər mənası meydana gətirən" bir yanaşma olduğu deyilə bilər ki, bunun kifayət qədər doğru yanaşma olmadığı, "dövlət mülkiyyəti" ifadəsindəki "dövlət" in dar mənada və sadəcə "mərkəzi idarə" qarşılığı olaraq nəzərdə tutulduğu deyilə bilər.

2.2. İnzibati Quruluş

2.2.1. Mərkəzi İdarə (İcra)

Azərbaycanda digər dövlətlərdə olduğu kimi, dövlət idarəsinə bağlı təməl əsaslar konstitusiyada ifadə edilmişdir. Azərbaycan Konstitusiyasının başlıca xüsusiyyəti "güclü icra" prinsipindən hərəkət edərək, Prezidentlik idarə sisteminə əsaslanmaqdadır (5). Güclər ayrılığı çərçivəsində, icra hakimiyyətinin içində onun ictimai vəzifəsi və xidmətlərin icrasında istifadə etdiyi və adına "dövlət idarəçilik" deyilən inzibati idarə üsulu isə, konstitusiyanın 7/III. Maddəsində "Azərbaycan Respublikasında dövlət suverenliyi güclərin bölünməsi prinsipi əsasında təşkil edilir" formasında edilmiş olan və qanunvericilik, icra və məhkəmə idarəetmə funksiyalarına söykəndiyi deyilə bilər. Konstitusiyanın Dördüncü bölümündə 142-146-cı maddələri arasında Regionların Özünüidarəetməsi başlığı altında Bələdiyyələrin təşkili görülməkdədir.

Azərbaycan Respublikası Türkiyədəki il və mahalları qarşılıq gələn və rayonlar adlandırılan inzibati vahidlərə ayrılmış olub, 66 rayon (rayon mərkəzləri də şəhər olaraq adlandırılır), 13 şəhər, 130 şəhər tipli qəsəbə və 4350-dən çox kənd var. Bakı və Gəncə tərkibində rayonları olduğu üçün böyük şəhərdirlər. Rayonların rəhbərliyini, konstitusiyanın 124-cü Maddəsi əsasən, prezident tərəfindən təyin edilən icra başçıları idarə edir. Həmçinin 12 dekabr 1999-cu il tarixində edilən ilk seçki icra hakimiyyəti sistemi ilə yanaşı bələdiyyə sistemi də tətbiq olunmaqdadır (16).

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 99-cu maddəsində göstəriləyi kimi icraedici orqan olaraq dövlət başçısı / prezident göstərilmişdir. Prezident öz məsuliyyətlərini yerinə yetirmək üçün üç pilləli bir inzibati quruluşdan (mərkəzi idarə) faydalanmaqdadır. Prezidentin özü tərəfindən yaradılan bu quruluşun ilk pilləsində üst səviyyə icra addımı olaraq Nazirlər Kabineti, ikincisi mərkəzi idarə heyəti olaraq dövlət komitələri və baş idarələr, üçüncü olaraq yerli icra orqanları olaraq da adlandırılan mərkəzin bölgədəki icraedici qolu olan icra hakimiyyətləridir. Mərkəzi idarədə nazirliklər, rayonlar səviyyəsində təşkilatlanmış olub, buradakı nümayəndələri şöbə müdiri səviyyəsində və icra hakiminin başçılığında vəzifələrini icra etməkdədirlər (23).

2.2.2. Yerli özünüidarəetmə (Bələdiyyələr)

Yerli rəhbərliklərin, müasir dövlətin inkişaf prosesində, dövlətin mərkəziyyətçiliyinin nisbətən azalmasına bağlı olaraq və mərkəziyyətçi rəhbərliyin müvəffəqiyyətinin, yerli rəhbərlikləri formalaşdırmaqla artacağına olan inanc səbəbindən dövlətlərin ictimai rəhbərliyi içində təməl bir rol oynayacağı deyilə bilər (22, s.176). Bunun nəticəsi olaraq yerli rəhbərliklərə çoxlu vəzifə və səlahiyyətlər veriləcək. Ancaq Azərbaycanda idarəetmə quruluşu içində yerli rəhbərliklərə yer verilərkən bu düşüncədən çox, müasir cəmiyyətlərdəki kimi mərkəziyyətçi quruluşların birbaşa nümunə alındığı deyilə bilər.

2.2.2.1. Azərbaycan Konstitusiyasında yerli idarələrin təşkili

18 Oktyabr 1991-ci il tarixində müstəqilliyini elan edən Azərbaycan, 12 noyabr 1995-ci il tarixli bir referendum ilə Konstitusiyasını qəbul etmiş, 24 avqust 2002-ci və 18 Mart 2009-cü il tarixli iki referendumla da bu Konstitusiyaya dəyişikliklər edilmişdir. 2002-ci il dəyişiklikləri, inzibati quruluş və yerli idarəetmə sahəsini əhatə etmir, daha çox siyasi quruluş və seçki sistemi ilə əlaqədar olduğu görülməkdədir.

Ancaq 2009-ci ilin 18 mart tarixli dəyişikliklərlə bələdiyyələrlə əlaqədar əhəmiyyətli dəyişikliklər edilmişdir. Bu dəyişikliklər, bələdiyyələrin milli parlamento hesabat təqdim etməsi, bələdiyyələrin öz səlahiyyətlərindən istifadəsində müstəqil olduğu amma bunun bələdiyyə sərhədləri içində yaşayan vətəndaşlar qarşısında onların məsuliyyətini istisna etməyəcəyi, bələdiyyə üzvlərinin seçilməsi, səlahiyyətlərinin dayandırılması və ya səlahiyyətlərinin sona çatdırılması və bələdiyyələrin vaxtından əvvəl ləğv edilməsi kimi vəziyyətlərin və buna bağlı şəkli əsasların qanunla təyini, bələdiyyələrin səlahiyyətlərinin müstəqil şəkildə istifadə etmələrinin Azərbaycan dövlətinin suverenliyini pozmayacağı, dövlətin, bələdiyyələrin fəaliyyətinə nəzarət edəcəyi ilə bağlı mövzuları ehtiva etməkdədir (13).

Bir giriş, beş bölmə, on iki fəsildən və ümumi 158 maddə və müvəqqəti hökmlərdən ibarət olan Azərbaycan Konstitusiyasının Dördüncü bəndinin IX Bölümündəki 142 ilə 146-cı maddələri arasında yerli özünüidarəetmə quruluşları, yəni, bələdiyyələr mövzusunda bəhs edir. Ayrı bir bölüm başlığıyla yerli rəhbərliklərin təşkili, Azərbaycan Konstitusiyasının mövzuya əhəmiyyət verdiyi və demokratikləşmə və desentralizasyon düşüncəsi çərçivəsində, mərkəziyyətçi bir quruluş ilə xarakterizə edilən xalqa və xidmətə istiqamətlənmiş mərkəz xarici bir təşkilatlanma yaratmaq istəndiyi deyilə bilər (5, s.169).

Azərbaycan Konstitusiyasının əlaqədar maddələrində vergi qoyma, yerli büdcəni ratifikasiya, yerli ictimai təhlükəsizlik və inkişaf proqramlarıyla, ətraf mühitin qorunmasına dair səlahiyyətlərə sahib olan bələdiyyələrin vəzifə sahələri təyin olunmuşdur. Hər bir bələdiyyənin öz icraedici qolu ilə birlikdə, şöbə və idarə müdirləri, mütəxəssislər və digər çalışanlar da daxil olmaq üzrə personalının olması bələdiyyələrin bu vəzifələrini yerinə yetirmələrini asanlaşdıracağı deyilə bilər. Digər tərəfdən bələdiyyələr təbii və funksional mənada konstitusional qurumlar səviyyəsində ələ alınaraq, əhəmiyyətli bir konstitusional zəmanətə sahibdirlər. Bu edilərkən də çərçivə konstitusiya anlayışı yerinə kazüistik bir yol izlənmiş və ətraflı maddələrlə bələdiyyələrin konstitusiya rejiminin əsasları təsbit edilmişdir (10, s.52).

Azərbaycan konstitusiyasının yerli idarəetmələrin meydana gəlməsini təşkil edən 142-ci (I) maddəsinə görə, yerli özünüidarəetmə bələdiyyələr tərəfindən həyata keçirilir (12). Konstitusiya 1995-ci ildə qüvvəyə minsə də, Azərbaycanda bələdiyyələr 1999-cü ildə fəaliyyətə başlamışlar. Bələdiyyələr də seçkilər yolu ilə yaradılacaq və seçki prosedurları qanunla təyin olunacaqdı. Üstəlik Konstitusiya, mad. 142 (III) hökmüylə kifayətlənməmiş və bələdiyyələrin statusuna dair əsasların özü tərəfindən müəyyənləşdirdiyini də ifadə etmişdir. Beləcə bələdiyyələrin hüquqi statusu konstitusiya ilə zəmanətə alınmışdır (10,s.53). Bələdiyyələrin hüquqi statusuna konstitusiya zəmanəti verilməsinin demokratik prinsiplər baxımından əhəmiyyəti ondadır ki, yerli xalqla birbaşa əlaqədə olan bölgəsəl struktur olaraq, demokratiya mədəniyyəti və forması ilə yerlərdə idarəetmədə iştirakı ictimailəşdirilir.

Bu halda, konstitusiyanın 142-ci maddəsinə görə kənd, şəhər və qəsəbələrdəki yerli inzibati qurumlar olan bələdiyyələrin seçkiləri qanunla müəyyən edilir. Necə ki bu qanun 1999-cü ildə "Bələdiyyələrin Statusu Haqqında Qanun" olaraq ortaya qoyulub. Bu qanuna görə, bələdiyyələrin öz mülkiyyəti, yerli büdcəsi və seçilmiş orqanları olub, səlahiyyətli olduqları vəzifələri dövlətdən müstəqil bir şəkildə icra etmələri lazımdır.

2.2.2.2. Azərbaycan Konstitusiyasında bələdiyyələrin iş sistemi

Bələdiyyələrin iş sistemində bağlı əsaslar, Konstitusiyanın 143 / I-II maddəsindəki "Bələdiyyələr işlərini iclaslar, daimi və digər komissiyalar vasitəsilə həyata keçirir" və "Bələdiyyə yığıncaqları, bələdiyyə başçısının çağırışı üzərinə tənzimlənir" normalarına əsaslandırılmışdır. Bələdiyyələrin fəaliyyətinin yenə öz orqanları əliylə icrası və bu mövzudakı yığıncaqların edilməsində seçilmiş bələdiyyə başçılarına inisiatif verilməsini, bu idarələrə tanınmış olan inzibati muxtariyyətin bir nəticəsi olaraq görmək lazımdır. Bələdiyyələr dövlət hüquqi şəxslərinin xaricində ictimai hüquqi şəxsiyyətə sahib ayrı ictimai idarələr olaraq formalaşmışırsa, o halda öz hərəkət və qərarlarının da öz seçilmiş orqanlarının qərar verici vəziyyətdə olması lazımdır (10, s.53).

Azərbaycan Konstitusiyasının 145-ci maddəsində bələdiyyələrin qərarları mövzusu üç bənd halında təşkil edilmişdir. Buna görə, bələdiyyə sessiyasının gündəmində olan mövzularla əlaqədar qərarlar bələdiyyə tərəfindən veriləcək. Bələdiyyə toplantılarındakı qərarlar, səs verən üzvlərin səs çoxluğu ilə qəbul ediləcək. Bununla birlikdə, yerli vergi və formaları ilə bağlı qərarlarda, qərar yetər sayı olaraq bələdiyyə üzvlərinin üçdə ikisinin əksəriyyəti olaraq təyin olunmuşdur. Beləcə əhəmiyyətli məsələlər üzərində geniş bir səs çoxluğu nəzərəcərpacaq ölçüdə artırılaraq əksəriyyət istənmiş, digər fəvqəladə mövzularda isə bələdiyyələrin qərar ala bilmələri asanlaşdırılaraq, fəaliyyətlərini rahat icra edə bilmələri şərait yaradılmışdır (10, s.54-55).

2.2.2.3. Azərbaycan Konstitusiyasında bələdiyyələrə verilmiş səlahiyyətlər

Konstitusiyanın 144-cü maddəsində Bələdiyyələrin səlahiyyətləri aşağıdakı kimi sıralanmışdır (12):

I. Bələdiyyə iclaslarında aşağıdakı məsələlər həll edilir: Bələdiyyə üzvlərinin səlahiyyətlərinin tanınması, qanunla göstərilən hallarda səlahiyyətlərinin itirilməsi və ya sona çatdırılması; Bələdiyyənin reqlamentinin təsdiq edilməsi; Bələdiyyə sədrinin, onun müavinlərinin, daimi və digər komissiyaların seçilməsi; Bələdiyyə vergilərinin və şəkillərin müəyyən edilməsi; Yerli büdcənin və onun istifadə edilməsi ilə əlaqədar hesabatın təsdiqlənməsi; Bələdiyyə mülkiyyətinə sahib olma, ondan istifadə və onlara dair əmrlər verilməsi; Yerli ictimai təhlükəsizlik və sosial inkişaf proqramlarının qəbulu və həyata keçirilməsi; Yerli iqtisadi inkişaf proqramlarının qəbul və icra edilməsi; Yerli ekoloji proqramlarının qəbulu və həyata keçirilməsi.

II. Bələdiyyələrə qanunvericilik və icra orqanları tərəfindən də vəzifələr verilə bilər. Bu vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün bələdiyyəyə lazım vəsait də ayrılmalıdır. Bu kimi vəzifələrin yerinə yetirilməsini qanunvericilik və ya icra hakimiyyəti orqanları nəzarət edir.

Yuxarıdakı sıralamada da aydın olduğu kimi, 144-cü maddənin ilk bəndində, bələdiyyələrin iclaslarında ələ alıb həll edəcəyi mövzular verilmişdir. Lakin Hekimoğlunun da bildirdiyi kimi (10, s.53), bələdiyyələrin vəzifə və səlahiyyətlərinin yalnız burada ifadə edilənlərdən ibarət olduğunu iddia etmək olmaz. Çünki idarənin ictimai xidmətinə yerli səviyyədə ehtiyac duyulduğu digər mövzularda da təşəbbüs göstərərək mövcud boşluğu doldurması ictimai faydalılığın zəruriliyi kimi qəbul edilməlidir. Necə ki, 144-cü maddənin ikinci bəndində bələdiyyələrə əlavə olaraq qanunvericilik və icra

hakimiyyətləri tərəfindən bir sıra vəzifələrin verilə biləcəyindən də söz edilməkdədir. Bu son maddə də əhəmiyyətli məqam ondan ibarətdir ki, bu orqanlar bələdiyyələrə yeni bir sıra vəzifələr verməklə yanaşı, maliyyə qaynaqları da təmin etmiş olurlar ki, bu yerli özünüidarə orqanlarının maliyyə müstəqilliyini gücləndirmək baxımından uyğun görülməlidir. Bu müsbət məqamla yanaşı, eyni maddə də, bu şəkildə verilmiş olan yeni vəzifələrin yerinə yetirilməsini qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının nəzarət edəcəyi hökmü də nəzərdə tutulmuşdur ki, əslində bu yerli muxtariyyət baxımından uğurlu sayıla bilməz.

Bəzi qaynaqlarda (9, s.82, 10, s.54) Konstitusiyanın 144-cü maddəsinin II bəndində nəzərdə tutulan "Bələdiyyələrə qanunvericilik və icra hakimiyyətləri tərəfindən əlavə səlahiyyət də verə bilər" ifadəsində veriləcək olan əlavə səlahiyyətlər, mərkəzi dövlətə xas olan "qanunvericilik və icra" səlahiyyətləri olaraq oxunaraq, "Azərbaycanın gələcəkdə federalizm istiqamətində bir dəyişməyə getmək baxımından bəzi əhəmiyyətli nəticələr yaradıb yaratmayacağı" müzakirə edilmişdir. Burada bəhs edilən maddə ilə bağlı bir tərcümə səhvi olduğu açıqdır. Əslində burada izah edilmək istənən məqam, Bələdiyyələrə bu konstitusiya ilə tanınan vəzifə və səlahiyyətlərə əlavə olaraq qanunvericilik orqanı (Qanun vasitəsilə) və İcra orqanı tərəfindən digər hüquq tənzimləmələri ilə yeni vəzifələrin verilə biləcəyidir. Necə ki, yenə bu yazarların ifadə etdiyi kimi, Azərbaycandakı qanunvericilik, icra və məhkəmə orqanlarının vahid quruluşu ilə dövləti meydana gətirən millət, ölkə, suverenlik və hökumət elementlərinin monolitliyi səbəbi ilə, konsitutsiyadakı bu səlahiyyətləri yalnız inzibati baxımından mərkəzin bir sıra uyğun gördüyü səlahiyyətləri verməsi olaraq qiymətləndirmək olar. Belə ki, bələdiyyələrin yerlərdəki səlahiyyətlərini istifadə edə bilmək üçün lazım olan maliyyə imkanlarına malik olmaları və bu səlahiyyətlərin həyata keçirilməsinə qanunvericilik və icra qurumları tərəfindən nəzarət edilməsi bu təsbiti təsdiqləyən məlumatlar olaraq qiymətləndirilməlidir.

2.2.2.4. Azərbaycan Konstitusiyasına görə yerli özünüidarənin muxtariyyəti

"Bələdiyyələrin müstəqilliyinin təminatı" başlığını daşıyan Azərbaycan Konstitusiyasının 146-cı maddəsi bələdiyyələrin müstəqilliyinin təminatları mövzusunda beş ayrı bənddə təşkil etməkdədir (14). Dərhal ifadə etmək lazımdır ki, bu maddə başlıq və mətnində istifadə edilən "müstəqillik" sözünü "muxtariyyət" olaraq oxumaq və anlamaq lazımdır. Çünki heç bir dövlət qurumları içində "müstəqil" bir quruluş ola bilməz. Cəmiyyət qurum və təşkilatlarının dövlət içində və "idarənin bütövlüyü" çərçivəsində ya "siyasi muxtariyyət"i, ya da "inzibati muxtariyyət"i ola bilər. Bilindiyi üzrə, bir dövlət içindəki siyasi muxtariyyət federalizmi və əyalət sistemini, inzibati muxtariyyət də yerli idarəetmə sistemini doğurmaqdadır.

Bəhs edilən maddənin bəndlərinə görə, bələdiyyələr öz səlahiyyətlərindən istifadə də müstəqil olmaqla birlikdə, bu vəziyyət, bələdiyyə sərhədləri içərisində yaşayan vətəndaşlara qarşı məsuliyyətdən azad etmir. Bələdiyyə üzvlərinin seçilməsi ilə bağlı tənzimləmələr və təlimatlar ilə onların səlahiyyətlərinin aradan qaldırılması və müddətindən əvvəl bələdiyyələrin ləğv edilməsiylə bağlı qaydalar qanuni yolla tənzimlənir. Ayrıca bələdiyyələrin səlahiyyətlərindən müstəqil olaraq istifadə etməsinin Azərbaycan dövlətinin suverenliyinə zərər gətirməyəcəyi Konstitusiya tərəfindən ifadə edilmişdir. Dövlətin bələdiyyələrin fəaliyyətinə nəzarəti yenə Konstitusiya tərəfindən

nəzərdə tutulur. Buna əlavə olaraq, qanunun nəzərdə tutduğu hallarda və qaydada bələdiyyələr Azərbaycan Milli Məclisinə hesabat təqdim etmək məcburiyyətindədirlər. Məhkəmələrin qoruması altında bir zəmanətə sahib olan bələdiyyələr, dövlət orqanlarının qərarlarının səbəb olduğu əlavə bir sıra xərclərin özlərinə kompensasiya edilməsi mövzusunda da təminat altındadırlar (10, s.55).

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda yerli xalqa xidmət təqdim etmə mövzusunda bələdiyyələrin yanında mərkəzi idarənin bölgə orqanları olan, səlahiyyətləri və başçıları prezident tərəfindən təyin olunan və vəzifədən kənarlaşdırıla bilən "yerli icra hakimiyyəti orqanları" da var. Bu yerli orqanlar, mərkəzin bölgədəki təşkilatlarının işlərini yerinə yetirməkdədir.

2.2.2.2. Azərbaycanda bələdiyyələrə dair qanuni tənzimləmə

Azərbaycanda yerli idarəetmə sahəsindəki başlıca qanunlar «bələdiyyələrə seçkilərin qaydaları haqqında» və «bələdiyyələrin statusu haqqında» qanunlardır. Bələdiyyələrin statusu haqqında qanun ilə bələdiyyələrin quruluş əsasları, muxtariyyəti reallaşdırmaqda bələdiyyələrin rolu, iqtisadi və maliyyə əsasları ilə yerli muxtariyyət üçün dövlət zəmanətinin əsasları təyin olunmuşdur. Digər tərəfdən, bələdiyyələrə seçkilərin qaydaları haqqında qanun ilə bələdiyyə seçkilərinin ümumi prinsipləri, seçki komissiyalarının fəaliyyəti, səsvermə və s. proseslər təyin olunmuşdur. Digər tərəfdən, Azərbaycan Bələdiyyə Qanununa görə heç bir vətəndaş yerli xidmətlərin istifadəsi hüququndan məhrum edilə bilməz (m.1).

2.2.2.3. Bir yerli idarəetmə olaraq bələdiyyənin orqanları və daxili iş prinsipləri

Bələdiyyənin hüquqi orqanları Konstitusiyaya, Bələdiyyələrə Seçkilər haqqında Qanuna, Bələdiyyələrin statusu haqqında Qanuna və öz nizamnamələrinə əsaslanaraq qurulan bələdiyyə üzvlərindən ibarət olan seçilmiş yerli idarəçilik orqanlarıdır (3, s.79) . Bələdiyyələr və onun orqanları dövlət hakimiyyəti orqanlarının sisteminə daxil deyillər. Digər bir ifadəylə, mərkəzi idarə ilə yerli idarəetmə sistemi ayrı-ayrı təşkil edilmişdir. Bu səbəblə, dövlət orqanları və dövlətin səlahiyyətli şəxsləri tərəfindən yerli idarəetmə tətbiq edilə bilməz. Bu hökmün bir davamı olaraq bələdiyyə üzvlərinin qanunvericilik, icra və məhkəmə orqanlarında vəzifə sahibi olmasına maneə törədilmişdir (3, s.76-77; 23). Bu halda, Fransada özünü göstərən "cumul de mandat" (eyni adamın seçkilər yolu ilə əldə edilə bilən birdən çox vəzifəsi yerinə yetirə bilməsi) sistemi də etibarlı deyil. Bələdiyyələrin üç orqanı vardır: Bələdiyyə Məclisi, İcra orqanı və komissiyaları (3, 11vd).

Bələdiyyənin qərar orqanı bələdiyyə məclisidir. Məclis üzvləri əksəriyyət üsuluyla ümumi, bərabər, birbaşa seçki hüququ əsasında sərbəst, şəxsi və gizli səsvermə yolu ilə seçilir. Üzvlərin səlahiyyət müddəti 5 ildir. Bələdiyyə məclis üzvlərinin sayı həmin bələdiyyənin əhalisinə görə müəyyən edilir. Bələdiyyə məclisinin vəzifələri, bələdiyyə üzvlərinin səlahiyyətlərinin tanınması, qanunun nəzərdə tutduğu hallarda üzvlərin səlahiyyətlərinin itirilməsinə qərar verilməsi, bələdiyyə nizamnaməsinin qəbul edilməsi, məclis gündəminin təsdiqlənməsi, bələdiyyə başçısı və başçı köməkçilərinin seçilməsi, daimi və müvəqqəti komissiyaların yaradılması, yerli vergilərin və ödənişlərin müəyyən edilməsi, yerli büdcənin və onun tətbiqi haqqındakı hesabatların təsdiq edilməsi, yerli sosial müdafiə və sosial inkişaf, yerli iqtisadi inkişaf və yerli ekoloji proqramların

qəbul edilməsi olaraq sıralana bilər. Bələdiyyə məclisləri, səlahiyyətləri daxilindəki işlərin əvvəldən müzakirəsi, qəbul etdikləri qərarların həyata keçirilməsinə yardım göstərilməsi, bələdiyyə bağlı olaraq çalışan təşkilatların fəaliyyətlərini nəzarət üçün daimi və müvəqqəti komissiyalar təşkil edə bilərlər. Bu komissiyalar bələdiyyə nizamnaməsi və bələdiyyənin daimi və müvəqqəti komissiyalar haqqında nizamnaməyə əsaslanaraq fəaliyyət göstərilir. Daimi və müvəqqəti komissiyalar bələdiyyə məclisinə qarşı məsuliyyət daşıyır və işləriylə əlaqədar ona məlumat verirlər (23; 9; 16).

Bələdiyyənin icra orqanı bələdiyyə sədridir (23, s.157). Lakin sədrin icra vəzifəsini İdarə heyəti adı verilən bir struktur ilə birlikdə reallaşdırdığı deyilə bilər. Çünki Amirova (3, s.113) görə, bələdiyyənin icra orqanı bələdiyyə idarə heyətidir. Bələdiyyə Məclisi, Bələdiyyə sədrini seçməkdə və bələdiyyə başçısı da, bələdiyyənin inzibati vahidlərinin başçılarından Bələdiyyə İdarə heyətini meydana gətirməkdədir. İdarə heyəti, Bələdiyyə başçısı və köməkçilərindən ibarət ola bilər. Bələdiyyə başçısı, bələdiyyə yerli rəhbərliyinə idarəçilik edən və seçki ilə gələn vəzifəli adamdır. Bələdiyyə başçı və köməkçiləri Konstitusiyada nəzərdə tutulduğu kimi, bələdiyyə konfransında bələdiyyə üzvləri tərəfindən seçilir. Bələdiyyə başçısı və idarə aparatının üzvləri, yerli əhəmiyyətə sahib mövzuları bələdiyyə daxili nizamnamələrinə uyğun olaraq şəxsi məsuliyyətləri altında həll edirlər (3, s.85).

İdarə heyəti, müxtəlif xidmət proqramlarını, iqtisadi və sosial proqramları həyata keçirmək üçün yaradılan bələdiyyə şöbə başçılarından meydana gəlmişdir. Bu şöbə başçıları, idarə kabinetinin də başı olan bələdiyyə başçısı tərəfindən təyin edilir. Bələdiyyələrin idarə heyətində vəzifəli şəxslər bələdiyyə məmurlarıdır və bunların hüquqi statusu, 2005-ci ildə çıxarılan "Bələdiyyə Qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu" ilə təşkil edilmişdir. Bu qanunun 2-ci maddəsinə görə, "Bələdiyyə qulluğu, yerli idarəetmə orqanlarının vəzifələrini icra etmək üçün bu orqanlardakı davamlı peşə fəaliyyətidir" (23). Digər bir ifadəylə, Bələdiyyə xidməti, yerli özünüidarə orqanlarının səlahiyyətlərini həyata keçirmək üçün bu orqanlarda davamlı peşə fəaliyyətidir (3, s.79). Bələdiyyə məmuru, yerli rəhbərlik orqanlarında təyinat yoluyla xidmət edən və verdiyi xidmət qarşılığın da ödəniş alan adamdır. Bələdiyyə məmurlarının ödənişi bələdiyyə büdcəsindən qarşılır. Bələdiyyə [məclis] üzvləri bələdiyyə məmuru sayılmaz (23).

Digər tərəfdən, Bələdiyyələrin işinin təşkilinə dair əsaslar Konstitusiyanın 143-cü maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Buna görə, bələdiyyələrin fəaliyyətləri iclaslar, daimi və digər komissiyalar vasitəsilə yerinə gətiriləcək və yığıncaqlar bələdiyyə başçılarından çağırışıyla tərtib olunacaq (24, s.157),(9). Bələdiyyələrin fəaliyyətinin yenə öz orqanları əliylə icrası və bu mövzudakı yığıncaqların edilməsində seçilmiş bələdiyyə başçılarına təşəbbüs verilməsini adı keçən təşkilatların metodik müstəqilliyinin bir nəticəsi olaraq görmək lazımdır.

Nəticə

İndiki vaxtda müasir anlayış, dövlətlərin cəmiyyətə söykəndiyi və bunun nəticəsi olaraq, dövlətin ictimai ehtiyac və tələblərə həssas olmasıdır. Hətta dünyada müasir dövlətə baxışı, onun, ictimai tələb və ehtiyacların məhsulu olduğu, cəmiyyətin öz ehtiyaclarını qarşılıq deyər dövlət avadanlığını yaratdığı formasındadır. Digər tərəfdən, müasir dövlətlərdə ictimai xidmətlərin iki hissədən ibarət olduğu qəbul edilir. Digər bir

ifadəylə, müasir mərkəziyyətçi dövlətdə "ulus" (cəmiyyət) siyasi / süni bir inşa, buna qarşı yerli özünüidarə gerçəklikdir. Bu halda günümüz ölkələrində bir birini tamamlayan iki cəmiyyət var: xalq və yerli icmalar. Bu həqiqətdən hərəkətlə, müasir cəmiyyətdə milli xüsusiyyətli və yerli xüsusiyyətli iki cür ictimai xidmət formalaşır. Cəmiyyətdə ictimai xidmətlərin məsulu olan dövlət, bu xidmətləri icra edə bilmək üçün iki cür ictimai xidmət və fəaliyyət təşkilatı yaratmaq yoluna getməkdədir: mərkəzi idarə və yerli özünüidarəetmə. Ancaq əgər dövlət istəsə ölkə daxilində bütün ictimai xidmətləri, özünün ana ictimai xidməti təşkilatı olan mərkəzi idarə üzərindən də həyata keçirə bilər. Ancaq, yerli rəhbərliklərin tarixi-ictimai quruluşlar olaraq inkişaf göstərmiş olmaları, demokratiyanın təsirli bir şəkildə həyata keçirilmə, ictimai xidmətlərinin təsirli və məhsuldar bir şəkildə cəmiyyətə təqdim edilməsi kimi səbəblərlə indiki vaxtda dövlət, mərkəzi idarə yanında yerli rəhbərliklərə də iştirak vermə gərəyi duyumaqdadır.

Azərbaycanda yerli idarəetmənin inkişafı, ancaq bazar cəmiyyəti sistemi ilə mövcud ola bilər. Digər bir ifadəylə bazar iqtisadiyyatı demokratiyanı, demokratiya öz mənfəətlərinin şüurunda olan fərdlərdən ibarət olan və ictimai xidmətlərinin səmərəli və məhsuldar təqdim edilməsini gözləyən bir cəmiyyəti yaradacaq. İndiki vaxtda ictimai xidmətlərin fəaliyyət və məhsuldarlığın təmin edilməsi əvvəlcə təşkilatda keçməkdədir ki, bunun mənası, ictimai xidmətlərinin istehsal və təqdimi, mərkəzi idarə ilə yerli rəhbərliklər arasında paylaşdırılır. İctimai gözlənti, qaçınılmaz olaraq, yerli rəhbərliklərin, xalqın maraqlarına uyğun şəkildə təşkilini tələb edir.

Nəticə olaraq, Azərbaycanda ən azı bu iki əsas məqama dəyər və əhəmiyyət verilməlidir: birincisi, yerli özünüidarəetmə, bir ölkədə demokratiyanın formalaşmasında ən əhəmiyyətli vasitələrdən biridir. İkincisi, yerli özünüidarələr, bir ölkənin ictimai rəhbərliyi quruluşu içində ictimai xidmətlərinin xalqa təsirli və məhsuldar bir şəkildə təqdim edilməsi baxımından qaçınılmaz olaraq iştirak etməsi lazım olan müəssisələrdir.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev Mehman. Azərbaycan tarixi üzərinə İnteraktiv Müzakirələr. Gəncə, 2009
2. Acartürk Ərtoğrul, Hüseyin Özgür. Yerli Muxtariyyət və Demokratiya Əlaqəsi, Yerli Rəhbərliklər Desantralizasyon və Azərbaycan bələdiyyələri, Bələdiyyəçilik Araşdırmaları Mərkəzi (Belamı) Yayını, Birinci Nəşr, Bakı, dekabr 2004, s.111-138.
3. Amirov Zahid. Azərbaycanda Bələdiyyələşirmə Prosesi: Problemlər və Həll Yolları. Ankara Universiteti Sosial Elmlər İnstitutu, Kamu Yönetimi və Siyasət Elmi Fundamental elm sahəsi, Nəşr doktorluq dissertasiyası. Ankara 2006, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1779/>,
Access: 02.09.2014.
4. Aslanov Eldar. Azərbaycanda Yerli Rəhbərliklər. Müasir Yerli Rəhbərliklər. Bakı, 1998, c.7, s.3, s.112-129.
5. Alma Fikrət. İdarəetmədə Desantralizasyon və Azərbaycan. Yerli Rəhbərliklər Desantralizasyon və Azərbaycan bələdiyyələri. Belediyecilik Araşdırmaları Mərkəzi (Belamı) Yayını, Birinci Nəşr, dekabr 2004, Bakı, içində, s.163-170.

6. Alma Fikrət (2004b); "Türkiyənin Belediyecilik təcrübəsi və Azərbaycan belediyeciliği", Yerli Rəhbərliklər Desantralizasyon və Azərbaycan bələdiyyələri, Belediyecilik Araşdırmaları Mərkəzi (Belamı) Yayını, Birinci Nəşr, dekabr 2004, Bakı, içində, s.202-211.

7. Alma , Fikrət (2013); "Azərbaycanda Yerli idarəçilik Və Bələdiyyə: Bakı və yaxın hövzəsi Örneği", Süleyman Dəmirəl Universiteti İqtisadiyyat və İdarəetmə Fakültəsi Jurnalı, Y.2013, C.18, s.2, s.163-186.Erişim:http: // www.slideshare.net/azerbaycan/azrbaycan-xanqlar-dvrnd , 11.08.2014.

8. Gözlər , Kamal (2013); Qısa Konstitusiyə Hüququ, Ekin Nəşriyyat, 9. Çap, Bursa.

9. Həsənoğlu , Mürtəza (2014); "Azərbaycan Respublikasında dövlət Yenidən Qurulması və yerli rəhbərliklərin gücləndirilməsi Səyləri", Sayıştay Dergisi, S. 69, Aprel-İyun 2008, s.73-90,http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik /der69m5.pdf , Access: 01.09.2014.

10. Hekimoğlu , M.Merdan (2013); "Məhəlli idarələrin Azərbaycan və Türkiyə Respublikası Anayasalarındaki Düzenlenişine Müqayisəli Bir Baxış", Bilig, Güz 2013, s.67, s.49-72.

<http://todaie2011.blogspot.com/2012/01/kamu-yonetimi-azerbaycann-idari -yaps.html>, Access: 04.08.2014.

11. [Http://tr.wikipedia.org / wiki / Azerbaycan_Cumhuriyeti_Anayasas% C4% B1](http://tr.wikipedia.org / wiki / Azerbaycan_Cumhuriyeti_Anayasas%C4%B1) , Access: 21. 08.2014.

12. [Http://www.anayasa.gen.tr/ Azerbaycan- eleskerli.doc](http://www.anayasa.gen.tr/ Azerbaycan- eleskerli.doc) ,giriş:22.08.2014.

13. [Http://www.azerbajjans.com /content_1119_tr.html](http://www.azerbajjans.com /content_1119_tr.html) , giriş: 29.08.2014

14. [Http://www.google.com.tr /url?url=http://www.turk- pa.org/documents/turk- t.pdf&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ei=Rk73U7bfJcqw0QWpvoGwAQ&ved=0CBcQFjAB&usq=AFQjCNH8WmIp4T8epY844qDPChrvXIVX7w](http://www.google.com.tr /url?url=http://www.turk- pa.org/documents/turk- t.pdf&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ei=Rk73U7bfJcqw0QWpvoGwAQ&ved=0CBcQFjAB&usq=AFQjCNH8WmIp4T8epY844qDPChrvXIVX7w) , giriş: 22.08.2014.

15. İsbirvd , Eyüp, G. və Bülent Açma (2005). Şəhərləşmə və Ətraf Problemləri. Ed. Bülent Açma. Eskişehir: Anadolu Universiteti Açıqöğretim Fakülte- si Yay.

16. İsmayılova , Nurlana (2014); "Cəmiyyət ki- Azərbaycanın inzibati quruluşu",

17. Jungfer , K. (2005); DieStadt in der Kris. EinManifestfürstarkenKommunen , Bonn: BundeszentralefürpolitischeBildung.

18. Keleş, Ruşen (2009); Yerindən İdarə və Siyasət, Cem Nəşriyyat, Genişlədilmiş 4. Çap, İstanbul.

19. Kamalov , Nəsimi və Ayhan Erdal (2004), "Bələdiyyələrin maliyyə problemlərin həllinə istiqamətli bəzi üsulları", Yerli Rəhbərliklər Desantralizasyon və Azərbaycan bələdiyyələri, Belediyecilik Araşdırmaları Mərkəzi (Belamı) Yayını, Birinci Nəşr, dekabr 2004, Bakı, içində, s.241-251 .

20. Mehmetoğlu , Dilara (2004), "Azərbaycan Demokratik Respublikasının Quruluşunda (1918-1920) Məmməd Əmin Rəsulzadənin rolu", səhifə, Access: 01.09.2014.

21. Mustafa , Fazil (2014), "Bələdiyyələr ildən ilə Ölü birimiz çevrilir", rəportaj- Rüstamova Vüsala, Bakı, <http://www.localdemocracy.az/news-109.html> internet qaynağından səhifə, Access: 01.09.2014.

22. Naschold , F. (1995); Ergebnissteuerung, Wettbewerb, Qualitaetspolitik – EntwicklungspfadedesöffentlichenSektors in Europa -, Berlin: Ed. Sigma.
23. Rəhimli Rəcəb (2014), "Azərbaycan İdarəetmə Sistemi", http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi9pdf/rehimli_recep.pdf , Access: 08.07.2014
24. Şəngül , Ramazan (2004); "İnzibati Sistemin Yerelleşmesi Prosesində Azərbaycan - Türkiyə - Fransa müqayisəsi", Yerli Rəhbərliklər Desantralizasyon və Azərbaycan bələdiyyələri, Belediyecilik Araşdırmaları Mərkəzi (Belamı) Yayını, Birinci Nəşr, dekabr 2004, Bakı, içində, s.147-161.
25. Vogelgesang , K. - U. Lubling - IM ULBRICH (2005);
26. KommunaleSelbstverwaltung , Berlin: E. SchmidtVerlag, 3. ÜberarbeiteteAuflage.
27. Yaylı , Həsən və Yusuf Pustu (2008); "Yerli Demokratiyanın prinsipləri", Qara dəniz Araşdırmaları Jurnalı , Sayı: 16.
28. Yıldırım , Uğur və Şərif Öner (2004); "Türk Yerli İdarəetmə Sistemindəki İslahat İşlərinin Azərbaycan Yerli İdarəetmə Sisteminə Ola biləcək Təsirləri", Yerli Rəhbərliklər Desantralizasyon və Azərbaycan bələdiyyələri, Belediyecilik Araşdırmaları Mərkəzi (Belamı) Yayını, Birinci Nəşr, dekabr 2004, Bakı, içində, s.32-51.

M.Озел, А.Аллахвердиев

**Конституциональные основы местных органов самоуправления
в Азербайджане и пути развития существующей системы**

Резюме

Название страны происходит из слияния слов огонь (azer / atəş) и консервативный (baygan), или же «страна огней, защита земель», «владельцы страны огней». Впоследствии, ссылаясь на Хазарских тюрков, называлась «Страной Хазарских тюрков» Азербайджан является достаточно молодой республикой, которая в конце 1980-ых годов с началом распада Восточного блока в очередной раз вышла на историческую арену; в 1991-ом году объявила о своей независимости и, начиная с этого времени, 12 ноября 1995-го года, путём референдума приняла Конституцию.

В Азербайджане, в стране, которая была вынуждена десятилетиями оставаться под безграничной системой советского правления, отчетливо замечается формирование общества и системы, присущее современному государству. Целью этой работы осмотр на состояние проблемных сторон существующей системы в стране, нахождение способов развития системы самоуправления.

**Constitutional basis of the local governments in Azerbaijan,
and ways of improving of the currency sistem**

Summary

The name of the country which means Azerbaijan: (Azar/fire) and Guard (baygan) from the combination of the words “guardians of the flame” or “fire of the country/region/territory guards / protectors”, “fire the owners of the country” or “land of fire”, accoding the Khazar Turks in a subsequent period the has been named “land of Khazar Turks”

At the end of the 1980s the collapse of the Eastern bloc the land of Azeri turks began a new stage of history in 1991 with the Declaration of Independence, and has shaped immediately

after that preparations for the Constitution adopted by referendum on 12 November 1995 is the very young republic.

Along under the system of centralization for a long period of time, Azerbaijan seems having in the need of the period to shape new public structure and system.

This work is meant to have a look local existing selfregulation system in Azerbaijan, to appoint the problematic fields of the system and to increase the local selfregualtion.

*Rəyçilər: doç.dr. Nafiz Tok
doç.dr. Selim Kılıç*

Redaksiyaya daxil olub: 22.04.2015